

MAGDALENA LIPNICKA

CULTUURSPECIFIEKE ELEMENTEN
IN DE POOLSE VERTALING VAN *JIP EN JANNEKE*
VAN ANNIE M.G. SCHMIDT

Abstract. Het artikel betreft de vertaling van het boek *Jip en Janneke* in het Pools. *Jip en Janneke* is een klassiek voorbeeld van kinderliteratuur in Nederland. Het artikel bevat een theoretische inleiding waarin de geschiedenis van de kinderliteratuur in Nederland en het fenomeen van het schrijverschap van Annie M.G. Schmidt wordt gepresenteerd. Vervolgens wordt de aandacht gericht op cultuurgebonden elementen in vertaling. Een onderdeel van het artikel is een analyse van de vertaling van geselecteerde cultuurelementen, d.w.z. realia (o.a. namen, eten, feesten zoals Sinterklaas en kinderliedjes). Het geheel wordt afgerond met een conclusie.

Trefwoorden: kinderliteratuur; *Jip en Janneke*; vertaling van realia; cultuurgebonden elementen; Annie M.G. Schmidt.

1. KINDERLITERATUUR

Onder ‘kinderliteratuur’ wordt literatuur verstaan die vooral op kinderen is gericht, dat wil zeggen boeken en verhalen voor kinderen van de peuterleeftijd tot ongeveer 11-12 jaar. Dit begrip van literatuur is specifiek dan de term ‘jeugdliteratuur’. Het gericht schrijven voor kinderen is een vrij nieuw fenomeen. De oorsprong ervan ligt in de 18^e eeuw.¹ De groeiende belangstelling voor kinder- en jeugdliteratuur weerspiegelt zich in het aantal

---

Dr. MAGDALENA LIPNICKA is Asystent (Assistent) bij de Katedra Literatury Niderlandzkiej (Vakgroep voor Nederlandse Letterkunde) van het Instituut Letterkunde bij de Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (Katholieke Universiteit van Lublin). Correspondentie-adres: Katedra Języka Niderlandzkiego, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Polen; e-mail: magdalena.lipnicka@kul.lublin.pl. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1955-6047>.

¹ Het eerste Nederlandse kinderboek is *Proeve van Kleine Gedigten voor Kinderen* van Van Alphen die het boek voor zijn zoontjes van 3 en 5 schreef (z.a.). Hier moet toegevoegd worden dat er voor 1778 ook boeken waren die door kinderen gelezen konden worden (bv. de abc-boeken). Toch was dat het eerste boek dat speciaal voor kinderen bestemd was. (Buijnsters 18-19).

publicaties, vooral na de Tweede Wereldoorlog. In de jaren '60 groeide de belangstelling voor deze literatuur ook aan de universiteiten en lerarenopleidingen, vooral omdat men zich vragen ging stellen over het leesgedrag en vanwege didactische overwegingen (van Bork). In de laatste jaren hangt de belangstelling ook samen met een groeiend bewustzijn van ouders over de voordelen van (voor)lezen voor kinderen.

De opvattingen over kinderliteratuur veranderden door de jaren heen. De eerste pedagogische overwegingen uit de 18^e eeuw die impact hadden op de kinderliteratuur, werden beïnvloed door twee periodes: de verlichting en de romantiek. In de verlichting werd de kindertijd gezien als een soort overgangperiode en het kind als “nog-niet-mens”, iets onafgewerkt (Joosen en Vloebergs 30). Een voorbeeld van deze perceptie was John Locke (1632-1704) die het kind als een ‘tabula rasa’ beschouwde, dat wel moet leren, maar dan spelend (De Vries 19). De kinderliteratuur moet dus ook een didactisch aspect hebben.

In de navolgende jaren ging men steeds meer de nadruk leggen op de eigen aard van het kind. Het was het begin van de idealisering van het beeld van kinderen: het zuivere, onbezorgd-gelukkige kind. Dat was ook een erfenis van de romantiek. Anders dan in de (rationale en gericht op de toekomst) verlichting kijkt de romantiek nostalgisch naar het verleden. In de romantiek was het kind een metafoor van een ideaal verleden. Kinderen kunnen magische wezens ontmoeten, ze zijn onschuldig, ze zijn een deel van de pure natuur (in tegenstelling tot volwassenen). Dat ideaal is bv. te zien in werken van Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) die voor een “natuurlijke” opvoeding pleitte (Joosen en Vloebergs 33).

Na de Tweede Wereldoorlog verandert de kinderliteratuur zelf van toon. Er werd meer nadruk gelegd op de kwaliteit van kinderboeken². Volgens Anne de Vries (*Wat heten* 161, 180) hadden we toen te maken met twee belangrijke houdingen tegenover de kinderliteratuur. Sommige auteurs focusten op de pedagogische en esthetische waarde van kinderboeken (pedago-

---

² Van goede kinderboeken verwachtte men dat ze dit proces tot staan konden brengen. De aanbeveling van het congres ‘Boek en Jeugd’ de voorlichting over jeugdlectuur te verbeteren, viel dan ook in goede aarde: nog geen jaar later werd met steun van O, K en W het Bureau Boek en Jeugd opgericht, dat een drieledige taak kreeg: studie van het jeugdboek, voorlichting over jeugdlectuur en promotie van ‘het goede jeugdboek’. Samen met andere betrokkenen ijverde dit bureau voor de erkenning van het kinderboek, en niet zonder succes. Bij de opening van de eerste Nederlandse kinderboekenweek in 1955 werd voor het eerst de prijs voor het Kinderboek van het jaar uitgereikt, ingesteld door de CPNB (vanaf 1971 werd deze prijs voortgezet onder de naam ‘Gouden en Zilveren Griffel’).

gisch-esthetische benadering) bijv. Daalder, Cor Bruijn. De tweede benadering is meer gebaseerd op de literaire en emotionele ontwikkeling van kinderen. De vertegenwoordiger van de tweede benadering was o.a. Annie M.G. Schmidt (21).

Goede kinderboeken [...] Verhalen dus met levende figuren, figuren die blijven doorleven, ook jaren nadat het boek is dichtgeslagen. De garens, waarmee die verhalen geborduurd moeten zijn: vreugde en warmte en humor en moraal en veiligheid en avontuur en mildheid en mededogen... moeten niet kunnen verbleken, ook niet na jaren.

In haar essay *Van schuitje varen tot Van Schendel* (1954) schreef ze veel over de emotionele ontwikkeling van het kind. Ze is van mening dat ‘in elke periode van zijn leven heeft een kind behoefte aan een bepaald soort boeken met een bepaalde emotionele inhoud’ (De Vries, *Wat heten* 187). Deze benadering is heel goed zichtbaar in haar boeken en dat maakt ze zo universeel.

2. ANNIE M.G. SCHMIDT EN HET FENOMEEN *JIP EN JANNEKE*

Annie M.G. Schmidt werd op 20 mei 1911 geboren in Kapelle. Ze werkte onder meer als bibliothecaresse, daarna als chef documentatie bij Het Parool (*Encyclopedie* 294). Ze debuteerde in 1938 met twee gedichten in *Opwaartse Wegen*. Haar schrijverscarrière begon echter na de oorlog. Ze publiceerde zowel voor kinderen als voor volwassenen. Zo was *En wat dan nog?* haar eerste poëziebundel voor volwassenen. Van 1952 tot 1960 publiceerde ze verhalen over het tweetal Jip en Janneke die in *Het Parool* verschenen (De Vries, “Annie M.G. Schmidt” 1). Voor haar hele oeuvre voor kinderen ontving zij in 1965 de *Staatsprijs voor kinder- en jeugdliteratuur*. Daarna kreeg zij ook andere onderscheidingen, bv. de Gouden Harp voor *Ja zuster, nee zuster* (samen met Harry Bannink) in 1967; een Zilveren Griffel voor *Minoes* in 1971 en voor *Pluk van de Petteflet* in 1972, een Gouden Griffel voor *Otje* in 1981, de Constantijn Huygensprijs voor haar hele oeuvre in 1987, de Hans Christian Andersenprijs (de ‘kleine Nobelprijs’) in 1988 (De Vries, “Annie M.G. Schmidt” 2). Ze is auteur van tientallen kinderboeken, de meest bekende zijn o.a. *Wiplala* (1957), *Abeltje* (1953), *Minoes* (1970), *Pluk van de Petteflet* (1971), *Otje* (1980) (*Encyclopedie* 296). Veel van haar kinderboeken werden door Fiep Westendorp geïllustreerd (*De Nederlandse*).

Haar kinderjaren (zij was de dochter van een dominee³) en literaire invloeden hadden impact op haar werk. In haar werk kunnen we een scheiding zien tussen literatuur voor volwassenen en die voor kinderen. De wereld van kinderen is volgens haar een beetje anders. Ze zijn nog niet aangepast en hebben nog geen ‘masker’ op. Ze kunnen ook echt geloven in een sprookjeswereld, wat bij volwassenen niet meer mogelijk is. In haar boeken hebben we ook vaak te maken met “een vrolijke anarchie”. “Niet alleen ontbreekt ieder spoor van moralisme, veel van haar kinderversjes rebelleren tegen alle regels van de etiquette (‘Ik ben lekker stout’)” (De Vries, “Annie M.G. Schmidt” 5). Ze was ook van mening dat boeken voor kinderen authentiek moeten zijn, en niet moralistisch.

Nee, moraliseren is er niet meer bij. De standaardvraag die altijd weer gesteld wordt is deze: ‘Aan welke voorwaarden moet een goed kinderboek voldoen?’ Het beste antwoord: ‘Het moet alleen maar goed zijn’ voldoet niet; het is een doodoener waarmee men alle kanten uit kan. Mijn antwoord is: ‘Het moet waar zijn en nergens gelogen.’ (“Biografie”)

Jip en Janneke is hiervan een goed voorbeeld. Het is een verzameling van 240 korte verhaaltjes over het het dagelijks leven van het jongetje Jip en het meisje Janneke, twee kleuters. De verhaaltjes zijn kort, ongeveer 250 woorden. De zinnen zijn ook heel kort en de woorden zijn eenvoudig (zelden langer dan drie lettergrepen). Een groot deel bestaat uit dialogen, tussen Jip en Janneke of met hun vader en moeder. In maar liefst 58 verhaaltjes is er sprake van symbolisch spel (Verouden 40). De verhaaltjes zijn afgestemd op kleuters, ze zijn nooit tragisch en meestal ook niet humoristisch (Salverda 112). Ze zijn gebaseerd op oude verhaaltradities waarin de ene figuur de andere stimuleert en aanvult. (*Encyklopedie* 170). Schmidt wilde over het dagelijkse leven schrijven. Ze baseert zich hier ook op de kennis van de ontwikkeling van kinderen:

Het moesten voorleesverhaaltjes zijn voor kleuters en uit mijn leeszaaltijd weet ik nog dat kleuters het allerliefste horen over wat ze zelf kunnen meemaken. De gewone dagelijkse dingen als boodschappen doen, aan de hand van moeder ergens naartoe gaan. Ik heb toen twee buurkinderen bedacht en gewoon verteld wat ze zoal konden beleven.’ (“Biografie”)

³ “Als kind van een ‘notabele’ was zij een eenling, die niet werd geaccepteerd door de dorpskinderen; zij had een sterke behoefte om erbij te horen, maar moest zich altijd wapenen tegen ‘de meerderheid’. Haar vader was als orthodox predikant in Kapelle terecht gekomen, maar door het lezen van Darwin langzamerhand vrijzinnig geworden. Daardoor groeide zij op in een tamelijk liberaal milieu, maar haar vrijheid werd beperkt.” (De Vries, “Annie M.G. Schmidt” 3).

De wereld van Jip en Janneke is realistisch, maar ook eenvoudig en een beetje idealistisch of idyllisch. Er zijn geen slechte mensen, moeders blijven nooit erg lang boos en er is geen onrechtvaardigheid in de wereld (Linders, “Een veelvoudig debuut” 25). Jip en Janneke gaan vaak zonder ouders naar de winkel of ze wandelen gewoon in de buurt. Wat nog belangrijker is, is dat die wereld bekeken wordt “vanuit het perspectief van een kleuter zonder de correctie van een volwassen moraal” (De Vries, “Annie M.G. Schmidt” 8). Soms hebben ze domme ideeën en “slechte dagen” wanneer ze stout en koppig zijn. Maar “dat stout is eerder ondernemend dan slecht” (Linders, “Annie M.G. Schmidt” 150). Ouders worden juist beschreven als “een veilige haven”. Ze zijn rustig en ze versterken het zelfvertrouwen en de zelfstandigheid van de kinderen (Salverda 112).

Die ideale wereld werd ook bekritiseerd. In 1972 merkte Jetta van Leeuwen op dat agressie, ruzies tussen ouders en seksualiteit worden “verzwegen”. Annie Schmidt wees in haar antwoord op twee feiten: de boeken werden geschreven in de jaren vijftig van de 20^e eeuw en sommige thema’s waren toen taboe. Bovendien – en dat is van meer belang – willen jonge kinderen over warmte en veiligheid lezen (De Vries, “Annie M.G. Schmidt” 8).

Het feit dat de verhalen in de jaren ‘50 werden geschreven is ook te zien aan een ander typisch kenmerk: de rolverdeling tussen Jip (als jongen) en Janneke (als meisje). De spanning in de verhalen is vaak gebaseerd op een botsing tussen die twee. Maar in veel situaties speelt Janneke typisch vrouwelijke rollen als ‘mevrouw’ of ‘moeder’ waar Jip meestal beroepen kiest (bijv. piloot). Toch is zij sterk, intelligent, koppig en vaak minder bang dan Jip (Linders, “Een veelvoudig debuut” 124).

De reacties op *Jip en Janneke* waren positief. In 1977 werd een groot bundel met alle verhaaltjes uitgegeven. De kritiek reageerde heel enthousiast. Vooral het ontbreken van enige prekerigheid werd benadrukt. Ondanks het Nederlandse karakter en het voorkomen van talrijke volksfeesten en tradities (Waterstraat 41) is het boek op grote schaal vertaald (Linders, “Een veelvoudig debuut” 127-128). *Jip en Janneke* werd vertaald in het Duits (1961), Engels (1961), Indonesisch (1979), Spaans (1989), Estisch (1996), Ivriet (1997), Grieks (1998), Japans (2004), Pools (2004), Russisch (2005), Chinees (2007), Litouws (2008), Perzisch (2009), Servisch (2010), Turks (2010), Hongaars (2014) en Vietnamees (2014).

Jip en Janneke werd tweemaal in het Pools vertaald. De eerste vertaling van de vijf boeken kwam in 2004 uit onder de titel *Julek i Julka* bij uitgeverij Hokus-Pokus in een vertaling van Łukasz Żebrowski.

De omslag van de eerste en de tweede Poolse vertaling.

In 2018 verscheen de tweede Poolse vertaling *Jaś i Janeczka* bij uitgeverij Dwie Siostry in een vertaling van Maja Porczyńska-Szarapa. De vertalingen zijn vergelijkbaar. De veranderingen betreffen sommige namen. De belangrijkste verandering is het veranderen van de namen van de kinderen, maar ook de namen van dieren (Patyk $\Rightarrow$ Badylek) en speeltjes (Lalanna $\Rightarrow$ Lala).

In mijn korte analyse wil ik me op de tweede vertaling concentreren en in het bijzonder op de cultuurelementen. Volgens Waterstraat bevatten de verhalen over Jip en Janneke beschrijvingen van talrijke tradities en elementen van volkscultuur. De vragen die ik wil beantwoorden zijn: welke soorten cultuurelementen kan men in die verhalen vinden? Hoe werden ze vertaald of meer specifiek: welke strategieën gebruikte de vertaalster? Is het verhaal geneutraliseerd (wat vaak gebruikelijk is in kinderliteratuur) en in welke mate?

4. CULTUURGEBONDEN ELEMENTEN EN HUN VERTALING

Bij het vertalen van kinderliteratuur zijn twee dingen van belang. Ten eerste heeft de vertaler zijn eigen kindbeeld. Dat heeft invloed op de manier waarop hij jonge personages uitbeeldt. Het kindbeeld kan verschillen van cultuur tot cultuur. Het kan gebeuren dat het kindbeeld van de auteur anders

is dan het kindbeeld van de vertaler. Ten tweede is de hoeveelheid culturele elementen van belang. Sommige elementen zijn vanzelfsprekend voor kinderen in een land en helemaal vreemd in een ander land (Joosen en Vloebergs 224).

Een vertaling is altijd verbonden met de ontmoeting tussen twee culturen, twee beelden: de broncultuur en de doelcultuur. De vertaling is een soort documentatie van deze ontmoeting (Naaijens 16). Volgens Tryczyńska (162) “openbaart [cultuur] zich meestal op elk niveau van een literair werk, d.w.z. in de microstructuur en in de macrostructuur”. Het macroniveau betreft bijv. het feit dat een verhaal in het kader van een concreet genre wordt vertaald, stilistische ontleningen en allusies. Ook de taal zelf kan hier als een element van de cultuur beschouwd worden. Het microniveau is verbonden met o.a. persoonsnamen, geografische begrippen, historische en politieke namen (bijv. namen van instellingen), namen van culinaire producten, gewoontes, een specifieke denkwijze of gedrag van personages. Met andere woorden zijn dat *cultuur-specifiek items (CSIs)*. Een cultuurspecifiek element is (Aixela 58):

Those textually actualized items whose function and connotations in a source text involve a translation problem in their transference to a target text, whenever this problem is a product of the nonexistence of the referred item or of its different intertextual status in the cultural system of the readers of the target text.

Leppihalme (2-3) stelde dat er inter- en extralinguïstische cultuurspecifieke elementen zijn. De interlinguïstische elementen zijn o.a. eigennamen, aanspreekvormen, specifieke uitdrukkingen, slang, humor, woordspelletjes, intertekstualiteit, complimenten of verontschuldiging. Ze zijn vaak indirecter en impliciet. De extralinguïstische elementen zijn min of meer vergelijkbaar met het begrip *realia*.

Realia is dus een nog beperktere term. Prędota geeft in “Over Poolse vertalingen van Nederlandse realia” (111) een definitie ervan: “woorden en woordgroepen van het Nederlands die geen directe equivalenten hebben in het Pools en die culturele realia aanduiden, zowel materiële als geestelijke”. Prędota voegt ook een lijst van realia toe: 1) Landschappelijke bijzonderheden van Nederland; 2) Historische, politieke en administratieve instellingen, ambten en waardigheden in Nederland 3) Huidige politieke en administratieve instellingen, ambten en waardigheden in Nederland 4) Specifiek in Nederland uitgeoefende beroepen; 5) Typisch Nederlandse gerechten 6) Typisch Nederlandse deegwaren 7) Nederlandse alcoholische dranken; 8) in

Nederland gebruikte historische maten 9) Historische Nederlandse munten; 10) huidige Nederlandse munten; 11) Nederlandse schepen voor binnen-, kust- en zeevaart.

Een vergelijkbare, maar universelere definitie geeft Grit (2). Volgens hem zijn realia:

- de concrete unieke verschijnselen of categorale begrippen die specifiek zijn voor een bepaald land of cultuurgebied en die elders geen of hooguit een gedeeltelijk equivalent kennen;
- de voor deze verschijnselen/begrippen gebruikte termen.

Grit (2) deelt realia in zes groepen in: 1) historische begrippen; 2) geografische begrippen; 3) particulier-institutionele begrippen (bijv. namen van instellingen, winkels etc.). 4) publiek-institutionele begrippen (bv. namen van rechten, politieke instellingen); 5) eenheidsbegrippen; 6) sociaal-culturele begrippen (bijv. beschuit met muisjes, Sinterklaas, peuterspeelzaal). Deze verdeling is vergelijkbaar met die van Prędota, maar bevat bredere categorieën, bijzonder de laatste categorie.

Vanwege de beperkte ruimte wil ik in mijn analyse allereerst op de vertaling van realia focussen. Om deze reden ga ik uit van de verdeling van Grit, temeer omdat vanwege de eenvoudige taal van de verhalen over Jip en Janneke het aantal interlinguïstische elementen niet zo groot zal zijn. Toch gebruik ik voor andere interessante en vermeldenwaardige elementen nog een aanvullende categorie: 7) andere culturele elementen, o.a. eigennamen en interlinguïstische elementen (vgl. Gaška 183).

Zoals zojuist in de definitie van realia is aangegeven, kan de vertaling daarvan moeilijk en problematisch zijn. Sommige specifieke elementen kunnen zelfs onvertaalbaar zijn. Om dit probleem op te lossen, gebruiken vertalers verschillende strategieën en vertaaltechnieken (Gaška 183). Grit stelde voor:

1. handhaving: zonder veranderingen, eventueel met fonologische, orthografische of morfologische aanpassingen;
2. leenvertaling: de bronuitdrukking wordt woordelijk vertaald;
3. benadering: het gebruik van een bestaande en min of meer overeenkomende doeltaaluitdrukking;
4. omschrijving of definiëring in de doeltaal: noodzakelijk wanneer zowel denotatie als connotatie verhelderd moeten worden;
5. kernvertaling: enkel de kern van de betekenis wordt weergegeven, vaak een hyperoniem;

6. adaptatie: het gebruik van een equivalent in de functie van de brontaaluitdrukking;

7. weglating.

Ook is een combinatie van deze technieken mogelijk, bijv. handhaving en omschrijving.

Afhankelijk van de hoeveelheid gebruikte vertaaltechnieken, kan de tekst meer naturaliserend of exotiserend zijn. Naturalisatie is de aanpassing van de tekst aan de doelcultuur. Het tegenovergestelde van naturalisatie is exotisatie, waarbij de vertaler zoveel mogelijk elementen van de broncultuur behoudt en voor *couleur locale* zorgt. Joosen & Vloebergs (225) wijzen op nog twee strategieën: neutralisatie (als vreemde elementen weggelaten worden) en explicitering (als het vreemde begrip met een uitleg wordt verduidelijkt).

Het is in het bijzonder van belang bij de vertalingen van kinderliteratuur. Kinderliteratuur wordt vaker geneutraliseerd of genaturaliseerd en soms zelfs helemaal gezuiverd, meestal omdat een kind niet zo veel cultureel bewustzijn heeft als een volwassen lezer en vanwege de verschillen in pedagogische aanpak in verschillende culturen. Zuivering van de tekst is controversieel indien de vertaler een tekst ‘censureert’ door elementen te verwijderen die niet wenselijk zijn vanuit een educatief oogpunt (Liseling Nilsson 60).

4. NEDERLANDSE REALIA IN *JIP EN JANNEKE* - ANALYSE

De analyse werd uitgevoerd op basis van Annie M.G. Schmidt, *Jip en Janneke* (2008), een verzamelbundel van verhalen over Jip en Janneke. De Poolse vertaling werd gemaakt op basis van *Jip en Janneke 1,2,3,4 en 5*. De chronologie van de verhalen verschilt.

In *Jip en Janneke* heb ik geen historische begrippen gevonden. De verhalen zijn heel eenvoudig en betreft meestal spelletjes of het dagelijkse leven van kleuters. Ook geografische begrippen zijn zeer zeldzaam. De plaatsen worden meestal beschreven met algemene zelfstandige naamwoorden zoals ‘straat’, ‘strand’, ‘winkel’, ‘stad’ etc. Dit maakt het verhaal universeler en stelt kinderen in staat om zich met Jip en Janneke te identificeren. Ik heb slechts één geografisch begrip gevonden: Schiphol, dat met behulp van een algemener zelfstandig naamwoord werd vertaald: *lotnisko* (luchthaven).

'Waar zullen we naartoe gaan?' 'Naar Schiphol ,' zegt Jip. (116)	– To gdzie jedziemy? – Na lotnisko! – wola Jaś. (2.145)	Kernvertaling
--	---	---------------

In de verhalen zijn er ook geen particulier-institutionele begrippen (bijv. namen van instellingen, winkels etc.) en publiek-institutionele begrippen (bijv. namen van rechten, politieke instellingen). Er zijn soms wel eenheidsbegrippen te vinden, zoals ‘pond’ en ‘cent’. De eenheidsbegrippen zijn aanwezig in verhalen over boodschappen doen of tijdens het spelen. De eenheid van massa werd naar het Poolse equivalent vertaald. Het is geen leenvertaling (pound – funt) maar een omschrijving (een pond $\Rightarrow$ pół kilo). Het woordje *funt* zou voor jonge lezers zeker onbekend zijn.

‘Haal een pond kaas op de hoek, weet je wel?’ (140)	Kupcie pół kilo sera w sklepie na rogu, dobrze? (3.37)	Adaptatie
‘Hebt u een pond rozijnen?’ (91)	Czy dostanę pół kilo rodzynek? (2.65)	Adaptatie
En het kost vijftig cent . (91)	Płaci pan pięćdziesiąt centów . (2.65)	Handhaving met aanpassingen

De meest voorkomende elementen zijn sociaal-culturele begrippen. Ze kunnen in drie categorieën verdeeld worden: eten, feesten (Sinterklaas, Pasen) en kinderliedjes. In de verhalen komen soms culinaire begrippen voor. Het gaat meestal om gerechten en gebakjes. We hebben te maken met typisch Nederlandse specialiteiten, zoals ‘chocolade muisjes’. De vertaalster kiest er in dit geval voor om een equivalent ‘czekoladowa posypka’ (+/- hagelslag) te gebruiken.

‘Muisjes’ zegt Jip. ‘ Chocolade muisjes .’ (p. 11)	Z posypką – mówi Jaś – Czekoladową . (1.22)	Omschrijving
‘Jij krijgt een appelbol ’ zegt tante Truus. (112)	– Ty dostaniesz jabłko w cieście – mówi ciocia Jola. (2.139)	Omschrijving
Flensjes bakken (245)	Janeczka smaży naleśniki (4.138)	Benadering
Wie eet het meeste pannenkoeken ?(64)	Kto zje najwięcej naleśników ? (1.169)	Weglatting/Benadering
Soep (198) ‘Moet ik ook erwtensoep eten?’ vraagt Jip.	Grochówka (3.171) – Ja też muszę jeść grochówkę? – pyta Jaś.	Adaptatie
(...) dan krijgen Jip en Janneke ieder een taartje . (306)	A potem dostają po ciastku . (5.117)	Adaptatie
Worteltjes en biefstuk en pudding . (234)	Gotowaną marchewkę i kotlet, i budyń . (4.108)	Adaptatie/omschrijving

Een vergelijkbare strategie (het gebruik van het meest populaire equivalent) is ook in andere gevallen gebruikt, bijv. biefstuk – kotlet (i.p.v. bijv. befsztyk of stek); pudding – budyń (i.p.v. gewoon pudding), taartje – ciastko ('koekje'). In Nederland is er een verschil tussen pannenkoeken en flensjes (die kleiner en dikker zijn). In Polen is er maar één woord: 'naleśniki'.

De meest voorkomende culturele elementen in de verhalen hebben betrekking op belangrijke feesten zoals Sinterklaas en Pasen. Hier is vooral Sinterklaas van belang. Sinterklaas is gewoon vertaald als 'Święty Mikołaj' die in Polen meer op de Kerstman lijkt (rode outfit, hij rijdt op een slee met rendieren en hij woont in het noorden). De verschillen worden niet uitgelegd, met uitzondering van de datum: 5 december, waar de vertaalster (enige keer) besloot om een korte voetnoot toe te voegen. Toch beseffen we snel dat het om een andere 'Sint Nicolaas' gaat.

We komen erachter dat hij op een paard rijdt en dat hij met Zwarte Piet (= Czarny Piotruś) komt. Er is ook een verwijzing naar twee Sinterklaasliedjes: *Sinterklaas kapoentje* en *Hoor, wie klopt daar*. Voor Nederlandse kinderen is deze verwijzing heel simpel. In de Poolse versie zijn er Poolse equivalenten gezocht en een verwijzing naar Poolse liedjes: *Święty Mikołaju* en *Dzieci, a kto tam puka w szybę?* Toch is deze verwijzing in de Poolse cultuur minder duidelijk, omdat die liedjes minder populair zijn.

De dag na Sinterklaas (p.23) 'En Sinterklaas is allang weg' (...) 'Vandaag is Sint er nog.'	Po mikołajkach (1.45) A Święty Mikołaj już przecież był. (...) Dzisiaj Mikołaj też przyjdzie.	Adaptatie/benadering
Water voor 't paard van Sint Nicolaas (p. 110) ' Het paard van Sinterklaas ' zegt Jip. 'Ik ga toch mijn schoen zetten vanavond! Met de wortel.	Woda dla konia Świętego Mikołaja (2.126) – Koń Świętego Mikołaja – mówi Jaś. – Dziś wieczorem wystawię but. Z marchewką w środku.	Adaptatie
'Want het paard komt niet zelf door de schoorsteen. Zegt moeder. Piet komt door de schoorsteen. (110)	– Bo koń nie wchodzi przez komin. Tak mówi mama. To Piotruś, pomocnik Mikołaja , wchodzi przez komin. (2.127)	Omschrijving
Hij ziet er zo mooi uit. Zijn baard is wit en zijn tabberd is rood. En Zwarte Piet is in het paars. (111)	Jak on pięknie wygląda! Ma białą brodę i czerwoną szatę. A Czarny Piotruś jest ubrany na fioletowo. (2.135)	Leenvertaling
Sinterklaas komt (190) En moet je goed luisteren, Jip. Het is vandaag pas drie december. En Sinterklaas komt op...?	Jaś i Janeczka czekają na Świętego Mikołaja (2.159) A teraz posłuchaj Jasiu. Dzisiaj jest dopiero trzeci grudnia. A Święty Mikołaj przychodzi....?	Omschrijving/definiëring

'Vijf december' zegt Jip. (190)	– Piąty grudnia* – mówi Jaś. * W Holandii urodziny Świętego Mikołaja obchodzi się 5 grudnia. Holendrzy obdarowują się wtedy pomysłowo zapakowanymi prezentami i wygłaszają samodzielnie napisane wierszyki o obdarowanych. [* In Nederland wordt de verjaardag van de kerstman gevierd op 5 december. De Nederlanders geven toen elkaar mooi ingepakte cadeaus en maken hun eigen gedichten over de ontvangers.]	
'Komt' zegt moeder. 'Ik zing met jullie mee. Eerst Sinterklaas kapoentje . En dan Hoor, wie klopt daar. ' (191)	– Chodźcie – mówi mama. Zaśpiewam z wami. Najpierw Święty Mikołaju . A potem Dzieci, a kto tam puka w szybę? (3.166)	Adaptatie/benadering

Ook wordt Kerstmis en de traditie van de kerstboom genoemd. Deze traditie correspondeert met de Poolse traditie.

Het tweede feest dat in Jip en Janneke is beschreven, is Pasen. Met Pasen zijn ook een paar volkstradities verbonden, zoals paaseitjes. Uit het verhaal blijkt heel duidelijk dat het om gekleurde eieren gaat, dus 'pisanki' in het Pools. De paashaas bestaat ook in de Poolse traditie, 'zajączek wielkanocny' 'Paasbrood' is speciaal brood met spijs, rozijnen, krenten, sukade en sinaas-appelsnippers. In Polen is 'babka' een traditionele paasgebak, dat veel varianten kan hebben.

'Nu zijn jullie zelf paaseitjes ', zegt moeder. (280)	– Teraz sami jesteście jak pisanki – dodaje mama.(2.159)	Leenvertaling
Paashaas (120)	Zajączek wielkanocny (2.164)	Leenvertaling
Paasbrood (278) Brood met suiker en krenten en sukade.	Babka wielkanocna (5.13) Ma w nim babkę z cukrem pudrem, rodzynkami i kandyzowaną skórką cytrynową.	Benadering

In een paar verhaaltjes is er ook sprake van het vieren van oudejaar. Er wordt echter niet zo veel informatie over gegeven. Het vieren van oudejaar is namelijk meer iets voor volwassenen.

Oudejaar (112) Het is oudejaar! Beneden zijn vader en moeder. En tante Truus. Die vieren oudejaar. Hij hoort ze lachen.	Sylwester (2.138) Jest sylwester! Na dole są mama i tata. I ciocia Jola. Śmieją się głośno. Świętują sylwestra.	Benadering
---	---	------------

Tijdens het lezen van *Jip en Janneke* verwachtte ik meer intertekstualiteit te vinden, o.a. verwijzingen naar sprookjes (er zijn twee verwijzingen naar Roodkapje en Sneeuwwitje) en kinderliedjes. Behalve de sinterklaasliedjes kan er slechts één verwijzing gevonden worden: *Toen Jonas in de walvis zat, Van je een, twee, drie*. In het Pools is geen liedje over Jonas in de walvis. Het was letterlijk vertaald, zonder aanvullende connotaties. Een vergelijkbare strategie werd door de vertaalster gekozen om het kleine rijmpje van Jip te vertalen.

<i>Toen Jonas in de walvis zat, Van je een, twee, drie!</i> (156)	Siedzi Jonasz w wielorybie, Raz, dwa, trzy! (p. 3.80)	Leenvertaling
Jip kan rijmen (331) <i>Hier heb je een hart En Piet is zwart.</i>	Jaś umie rymować (5.158) <i>Dzielę się z tobą serduszkim, A Czarny Piotruś ma czarną buźkę.</i>	Leenvertaling

Namen van mensen en dieren kunnen ook elementen van realia zijn. De meerderheid van de eigennamen worden genaturaliseerd met behulp van adaptatie, bijv. Poppejans – Lala, Takkie – Badylek, tante Truus – ciocia Jola. etc. Deze strategie werd altijd bij voornamen gebruikt. Een andere aanpak is er bij de vertaling van achternamen. Ze zijn gehandhaafd (met aanpassingen): Jansen, Smit.

Poppejans (p.10)	Lala (1.12)	Adaptatie
Siepie (kat)	Zuzia	Adaptatie
Takkie (hond)	Badylek	Adaptatie
Tante Truus (112)	Ciocia Jola (2.138)	Adaptatie
Oom Henk (116)	Wujek Adam (2.146)	Adaptatie
Boer Jansen (339)	Gospodarz Jansen (2.49)	Handhaving
Twee kleine meisjes. Ze heten Pum en	Dwie małe dziewczynki. Nazywają się Ula i	Adaptatie

Poem (124)	Ola. (3.5)	
Bij tante Mies (234)	Ciocia Monika	Adaptatie
Lien (156)	Karolina (3.79)	Adaptatie
'de winkel van Smit' (28)	Sklep Pana Smita (1.137)	Handhaving
Hector (hond) (140)	Hektor (3.37)	Adaptatie
Frans (306)	Franio (5.116)	Adaptatie

Het laatste voorbeeld is moeilijk om toe te wijzen aan een specifieke categorie. Het betreft de functie 'klaar-over'. In het Pools bestaat er het vergelijkbare neologisme 'stopek', maar het is zeker niet populair en niet veel gebruikt. Daarom heeft de vertaalster een omschrijving toegevoegd.

Klaar-over (308) Jip en Janneke hebben ieder een pet. En ieder een paar mouwen met strepen. En ieder een spiegelei. Met een fluitje eraan. Ze zijn klaar-overs .	Zabawa w stopka (4.35) Jaś i Janeczka mają specjalne czapki. I kamizelki odblaskowe. Mają też lizaki i gwizdki. Są stopkami. Stoją na ulicy i zatrzymują samochody, żeby dzieci mogły bezpiecznie przejść przez jezdnię. [Ze staan op straat en stoppen auto's zodat kinderen veilig de weg kunnen oversteken.]	Omschrijving
--	---	--------------

CONCLUSIES

Zoals uit de analyse blijkt, kan men in *Jip en Janneke* verschillende culturele elementen vinden. De meeste elementen hebben betrekking op sociaal-culturele begrippen. De vertaler gebruikt verschillende strategieën om deze realia te vertalen. De meest voorkomende strategie is adaptatie. Adaptatie en benadering worden gebruikt bij geografische begrippen, de meerderheid van de namen, veel culinaire begrippen en eenheidsbegrippen. Ook wordt er veel handhaving (soms met omschrijving) gebruikt. Deze strategie is meestal gekozen wanneer werd geprobeerd om het originele element te behouden (en tegelijkertijd met de wens om deze elementen aan een jongere lezer uit te leggen).

Kinderliteratuur wordt vaak vertaald om voor een onervaren lezer toegankelijk te zijn. Daarom is het veel gebruikelijker om een boek te naturaliseren

dan te exotiseren. In dit geval vindt naturalisatie in sommige gevallen plaats (geografische namen, voedsel, liedjes, sommige gewichten). Het doel is om het boek toegankelijk te maken voor kinderen in Polen. De auteur zelf heeft ook besloten om natuurlijke concepten te gebruiken zonder specifieke geografische namen (Schiphol is hier wel een uitzondering). Er zijn ook geen namen van instellingen en historische begrippen. Zoals we kunnen vermoeden was de bedoeling ervan om de verhalen eenvoudiger te maken voor kleuters. De vertaalster gebruikte ook eenvoudige woorden en er zijn niet veel definities of omschrijvingen gebruikt (twee of drie gevallen).

Desondanks besloot de vertaler ook veel elementen van de Nederlandse cultuur te behouden, vooral in verband met Sinterklaas en andere feesten, die als zodanig een expressief element van culturele diversiteit zijn. In dit geval kan de culturele diversiteit een educatieve functie vervullen en de diversiteit van de wereld tonen.

De opvattingen over kinderliteratuur zijn veranderd. Kinderliteratuur was en is vaak gevoelig voor sociale veranderingen, vooral met betrekking tot de opvoeding van een nieuwe generatie. Vandaag de dag wordt kinderliteratuur steeds populairder. Ouders en andere volwassenen verwachten dat kinderliteratuur een goede inhoud en geschikte onderwerpen biedt voor kinderen. Zelfs als deze onderwerpen, normen en visies niet altijd voor iedereen hetzelfde zijn. Ondanks het verstrijken van meer dan 50 jaar, wordt het werk van Annie M.G. Schmidt nog steeds vertaald, gepubliceerd en gelezen. Dit bewijst zijn unieke universaliteit.

BIBLIOGRAFIE

- Aixela, Javier Franco. "Culture-specific items in translation". *Translation, power, subversion*, ed. Román Álvarez Rodríguez en M. Carmen Africa Vidal, Multilingual Matters, 1996, pp. 52-78.
- "Biografie. Het leven van Annie 1911-1995". *Annie M.G. Schmidt*, annie-mg.com/biografie/. Geraadpleegd op 20.01.2020.
- Buijnsters, P.J. "Hieronymus van Alphen, Kleine gedigten voor kinderen". *Wonderland. De wereld van het kinderboek*, ed. Marieke van Delft, Zwolle, Waanders, 2002, pp. 18-19.
- De Nederlandse en Vlaamse auteurs van middeleeuwen tot heden met inbegrip van de Friese auteurs*, ed. Van Bork, Gerrit J. en Piet J. Verkruijsse, Weesp, De Haan, 1985.
- De Vries, Anne. "Annie M.G. Schmidt". *Lexicon van de jeugdliteratuur, 1982-2014*, ed. Jan van Coillie, Wilma van der Pennen, Jos Staal en H. Tromp, Martinus Nijhoff, 2001. Beschikbaar op https://www.dbnl.org/tekst/coil001lexi01_01/lvdj00867.php. Geraadpleegd op 24-01-2020.

- De Vries, Anne. *Wat heten goede kinderboeken? Opvattingen over kinderliteratuur in Nederland sinds 1880*, Groningen, Querido, 1989.
- Encyklopedie van de jeugdliteratuur*, ed. Jan Van Collins, Joke Linders, Selma Niewold en Jos Staal, Baarn, De Fontein/Groningen, Wolters-Noordhoff, 2004.
- Gąska, Michał. "Het vreemde in vertaling: een policonfrontatieve analyse van realia in de vertaling van De donkere kamer van Damokles naar het Duits en Pools". *Paradigmen in der Translationsforschung. Ein- und Aussichten*, ed. Iwona Bartosiewicz en Anna Małgorzewicz, Wrocław/Dresden, Neisse Verlag, 2017, pp. 179-193 (*Studia Translatorica* 8).
- Grit, Diederik. "Vertaling van realia", vertaalverhaal.nl/wp-content/uploads/2015/06/De-vertaling-van-realia-Diederik-Grit.pdf. Oorspronkelijk gepubliceerd in *Filter*, vol. 4, nr. 4, 1997, pp. 42-48. Geraadpleegd op 21-01-2020.
- Joosen, Vanessa, en Katrien Vloeberghs, *Uitgelezen Jeugdliteratuur. Ontmoeting tussen traditie en vernieuwing*. Leuven, LannooCampus, 2017.
- Leppihalme, Ritva. *Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions*. Multilingual Matters, 1997.
- Linders, Joke. "Annie M.G. Schmidt, Verhalen". *Wonderland. De wereld van het kinderboek*, ed. Marieke van Delft, Zwolle, Waanders, 2002, pp. 150-151.
- Linders, Joke. "Een veelvoudig debuut, 1950-1955". *Doe nooit wat je moeder zegt. Annie M.G. Schmidt, de geschiedenis van haar schrijverschap*. Amsterdam, Querido, 1999, pp. 78-139.
- Liseling Nilsson, Sylwia A. *Kod kulturowy a przekład. Na podstawie wybranych utworów Astrid Lindgren i ich polskich przekładów*. Acta Universitatis Stockholmiensis, 2012. (*Stockholm Slavic Studies* 41).
- Naaijkens, Ton. "Een wereld van verschil. Over taal en cultuur in vertaling". *Taal en cultuur in vertaling: de wereld van Cees Nooteboom*, ed. Stefaan Evenepoel, Guy Rooryck en Heili Verstraete, Antwerpen/Apeldoorn, Garant, 2004, pp. 13-21.
- Prędoła, Stanisław. "Over Poolse vertalingen van Nederlandse realia". *Verslag van het achtste colloquium van docenten in de neerlandistiek aan buitenlandse universiteiten. Internationale Vereniging voor Neerlandistiek*, ed. Jos Wilmots, Internationale Vereniging voor Neerlandistiek, 1983, pp. 111-116.
- Salverda, Murk. "'In de tekeningen van Fiep zit ook altijd spanning en actie'. De illustraties van Fiep Westendorp bij Annie M.G. Schmidt". *Altijd acht gebleven. Over de kinderliteratuur van Annie M.G. Schmidt*, ed. Tine van Buul, Aukje Holtrop, Murk Salverda en Erna Staal, Amsterdam, Querido, 1991, pp. 110-126.
- Schmidt, Annie M.G. *Van schuitje varen tot Van Schendel*. Amsterdam, Vereeniging ter Bevordering der Belangen des Boekhandels, 1954.
- Tryczyńska, Katarzyna. "Over de transfer van Poolse cultuurgebonden elementen bij de vertaling. Enkele theoretische overwegingen". *Neerlandica Wratislaviensia* 19, 2010, pp. 159-173.
- Van Bork, Gerrit J. "Kinder- en jeugdliteratuur". G.J. Van Bork, H. Struik, P.J. Verkruijsse en G.J. Vis. "Letterkundig lexicon voor de neerlandistiek" (2002), www.dbnl.org/tekst/bork001lett01_01/bork001lett01_01_0012.php?q=jeugd#hl7. Geraadpleegd op 20-01-2020.
- Verouden, Inge. "Zullen we vadertje en moedertje spelen? Het symbolisch spel in *Jip en Janneke* en de ontwikkeling van geletterdheid". *Literatuur zonder leeftijd*, 19, nr. 68, 2005, pp. 41-50.
- Waterstraat, Kirsten. "De 'echte' en de 'Hollandse' Astrid Lindgren. Het werk en de receptie van Astrid Lindgren en Annie M.G. Schmidt – een vergelijking". *Literatuur zonder leeftijd* 24, nr. 81, 2010, pp. 31-46.

z.a. "Kinderliteratuur". G.J. van Bork, D. Delabastita, H. van Gorp, P.J. Verkruijsse en G.J. Vis. "Algemeen letterkundig lexicon" (2012), https://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_00900.php. Geraadpleegd op 20.01.2020.

ELEMENTY KULTUROWE W TŁUMACZNIU NA JĘZYK POLSKI NA PODSTAWIE *JASIA I JANECZKI* ANNIE M.G. SCHMIDT

Streszczenie

Artykuł dotyczy tłumaczenia książki *Jip en Janneke* na język polski (*Jaś i Janeczka*). *Jip en Janneke* to klasyczny przykład literatury dziecięcej w Holandii. Artykuł zawiera wprowadzenie teoretyczne, w którym została zaprezentowana historia literatury dziecięcej w Holandii i fenomen pisarstwa Anny M.G. Schmidt. Następnie uwaga koncentruje się na tłumaczeniu elementów kulturowych. Część artykułu stanowi analiza tłumaczenia wybranych elementów kulturowych, tzw. realiów (w tym nazw własnych, jedzenia, świąt takich jak np. Sinterklaas i piosenek dla dzieci). Całość kończy się konkluzją.

Słowa kluczowe: literatura dziecięca; *Jaś i Janeczka*; tłumaczenie realiów; elementy kulturowe; Annie M.G. Schmidt.

CULTURAL SPECIFIC ELEMENTS OF TRANSLATIONS INTO POLISH ON THE BASIS OF *JIP EN JANNEKE* BY ANNIE M.G. SCHMIDT

Summary

The article concerns the translation of the book *Jip en Janneke* into Polish. *Jip en Janneke* is a classic example of children's literature in the Netherlands. The article contains a theoretical introduction where the history of children's literature in the Netherlands and the phenomenon of writership by Anna M.G. Schmidt was presented. Then attention is focused on the cultural specific items in translation. The last part of the work is the analysis of the translation of selected cultural elements, i.e. realia (including names, food, special days such as Sinterklaas and children's songs). At the end of the article there are conclusions.

Key words: children's literature; *Jip and Janneke*; translation of realia; cultural element; Annie M.G. Schmidt.